

สภาพ การอนุรักษ์อุโบสถพื้นดิน ในจังหวัดบุรีรัมย์

สมบัติ ประจวบคานต์*

บทคัดย่อ

การศึกษาสภาพการอนุรักษ์อุโบสถพื้นดิน ในจังหวัดบุรีรัมย์ ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ เพื่อศึกษาสภาพและแนวทางการอนุรักษ์อุโบสถพื้นดิน จังหวัดบุรีรัมย์ที่สำคัญในอำเภอเมือง ห้วยราช สตึก นางรอง ประโคนชัย ประคำ จำนวน 13 อำเภอ พบว่า อุโบสถส่วนใหญ่มีอายุของอาคารตั้งแต่ 51 ปีขึ้นไป โดยมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญ คือ เป็นอุโบสถพื้นบ้านชั้นเดียว ส่วนใหญ่เป็นอุโบสถทึบ มีผังพื้น 5 ลักษณะ ได้แก่ แบบทรงโรง แบบทรงโรงมีเสาร่วมใน แบบทรงโรงมีเสาร่วมในและระเบียง แบบทรงโรงมีเสาร่วมในและลานประทักษิณ รวมถึงแบบมีมุขหน้า มุขหลัง และลานประทักษิณ โดยจะพบขนาด 5 ห้อง เป็นส่วนมาก นิยมยกพื้นอาคารสูงกว่าระดับดิน รูปทรงของหลังคามีความสัมพันธ์กับผังพื้นและขนาดของอาคารแต่ละหลังมีทั้งหลังคาทรงจั่วเปิด ทรงจั่วปิดมีปีกนก ทรงจั่วมีมุขประเจ็ด ทรงจั่วปิดมีปีกนก กั้นสาด และหลังคาคลุมระเบียง จากการศึกษาสามารถจำแนกสภาพของอุโบสถออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่มหนึ่งมีสภาพทรุดโทรมมาก รอวันเสื่อมสภาพโดยผู้ดูแลรักษาหรือชุมชน เห็นว่าอุโบสถมีขนาดเล็กไม่พอเพียงต่อการใช้สอย จึงสร้างอุโบสถหลังใหม่

ที่มีขนาดใหญ่กว่าซึ่งส่วนใหญ่ลักษณะเป็นแบบอุโบสถภาคกลางที่ไม่ได้รักษาเอกลักษณ์ภูมิปัญญาอีสานดั้งเดิมของบรรพบุรุษ อีกกลุ่มสภาพอาคารชำรุดบางส่วน บางหลังยังไม่มีการซ่อมแซม แต่ก็ยังใช้ประกอบสังฆกรรม บางวัดเมื่อมีทุนทรัพย์ก็จะสร้างอุโบสถหลังใหม่เช่นเดียวกับกลุ่มแรก หากมีทุนทรัพย์เหลือจากการสร้างอุโบสถหลังใหม่ก็นำมาซ่อมแซมอุโบสถหลังเก่าด้วยช่างท้องถิ่น หรือผู้รับเหมาท้องถิ่นที่ขาดหลักวิชาการอนุรักษ์ บางหลังที่มีผู้นำในการอนุรักษ์เป็นผู้นำทางสังคมหรือการเมืองจะอาศัยผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมจากกรมศิลปากรมาให้คำปรึกษาในการอนุรักษ์โดยทุกชุมชนล้วนประเมินคุณค่าอาคารว่ามีคุณค่าทางสังคม มีแรงจูงใจในการอนุรักษ์เพื่อพิทักษ์มรดกทางสังคม และเพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้ชนรุ่นหลังได้รู้จักและเกิดความภาคภูมิใจ

ข้อเสนอแนะ ควรให้นายช่างหรือช่างที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้มีโอกาสถ่ายทอดและให้นักวิชาการสังกัดภูมิปัญญาเชิงสถาปัตยกรรมวิศวกรรมจากอาคารพื้นถิ่นสู่ความรู้สากลที่เป็นวิทยาศาสตร์เป็นแบบเรียนหรือหลักสูตรการอบรมนำเสนอแก่คนทุกกลุ่มในสังคม และกระตุ้นชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นผู้กำหนดเป้าหมายการอนุรักษ์ที่ชัดเจน ซึ่งคำนึงถึงวิถีชีวิตประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อจะได้ตระหนักถึงคุณค่าของอาคาร อันนำมาสู่การร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผนการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากอาคารร่วมกันต่อไปจนกลายเป็นการจัดตั้งองค์กรท้องถิ่น เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาขยายผลสู่การออกกฎข้อบังคับหรือมาตรการอนุรักษ์ที่ส่งผลต่อความสมดุลทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมชุมชน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้อาศัยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

1. แบบสำรวจ เป็นแบบสำรวจสภาพทางกายภาพและการใช้สอยปัจจัยของอาคาร มีประเด็นในการสำรวจ ได้แก่ การวางผังอาคาร ลักษณะทางสถาปัตยกรรม ระบบโครงสร้างและวัสดุ ประกอบการบันทึกภาพ รั้ววัด และร่างภาพ (Sketch)

2. แบบสัมภาษณ์เจาะลึกและสัมภาษณ์กลุ่ม เป็นแบบสัมภาษณ์แบบเตรียมคำถามล่วงหน้า มีประเด็นคำถาม ได้แก่ คุณค่าของสถาปัตยกรรม ประวัติความเป็นมาของอาคาร แรงจูงใจ และแนวความคิดในการอนุรักษ์ สภาพอาคารก่อนการอนุรักษ์ บทบาทในการอนุรักษ์ โดยทำการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อกระบวนการอนุรักษ์ในแต่ละอาคาร ๑ ละประมาณ 10 คน

สรุปผล

จากการศึกษาสภาพการอนุรักษ์อุโบสถ ทั้ง 13 กรณีพบว่า อุโบสถส่วนใหญ่มีอายุของอาคารตั้งแต่ 51 ปีขึ้นไป โดยมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญ คือ เป็นอุโบสถพื้นบ้านชั้นเดียว ส่วนใหญ่เป็นอุโบสถทึบ มีผังพื้น 5 ลักษณะ ได้แก่ แบบทรงโรง แบบทรงโรงมีเสาร่วมใน แบบทรงโรงมีเสาร่วมในและระเบียง แบบทรงโรงมีเสาร่วมในและลานประทักษิณ และแบบมีมุขหน้า มุขหลัง และลานประทักษิณ โดยมีขนาด 3 ห้อง หรือ 5 ห้อง โดยจะพบขนาด 5 ห้อง เป็นส่วนมาก นิยมยกพื้นอาคารสูงกว่าระดับดิน รูปทรงของหลังคา มีความสัมพันธ์กับผังพื้นและขนาดของอาคาร แต่ละหลัง ทั้งหลังคาทรงจั่วเปิด ทรงจั่วปิดมีปีกนก ทรงจั่วมีมุขประเจิด ทรงจั่วปิดมีปีกนก กั้นสาด

และหลังคาคลุมระเบียง และสามารถจำแนกสภาพอาคารในปัจจุบันเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ 1) สภาพทรุดโทรมมาก รอวันเสื่อมสภาพ ขาดการดูแลรักษา 2) สภาพใช้งานได้ มีการชำรุดบางส่วน และ 3) สภาพใช้งานได้ดี ได้รับการบูรณะ โดยอาคารที่สภาพทรุดโทรมมาก ส่วนใหญ่ทางวัดจะใช้เป็นเสมีอนห้องเก็บของ ซึ่งทางวัดจะมีการทำพิธีถือน เนื่องจากการสร้างอุโบสถหลังใหม่เพื่อใช้ประกอบสังฆกรรม แต่ก็มีบางวัดเช่น วัดขุนก้อง วัดถนนหัก ที่ถึงแม้มีการสร้างอุโบสถหลังใหม่ ก็ยังอนุรักษ์ด้วยการบูรณะอุโบสถหลังเก่า หรือวัดบ้านสนวนใน วัดหนองบัวเจ้าป่าที่ไม่มีการสร้างอุโบสถหลังใหม่แต่บูรณะอุโบสถเพื่อใช้ประกอบสังฆกรรม เป็นต้น

ในส่วนของการอนุรักษ์อุโบสถที่ได้รับการบูรณะจากช่างท้องถิ่น หรือผู้รับเหมาท้องถิ่นนั้น จะบูรณะอย่างง่าย โดยจะมีการบันทึกภาพอาคารไว้เท่าที่จะบันทึกได้ (บางอาคารมีเพียงภาพเดียว) ก่อนการรื้อถอนส่วนของอาคารที่ชำรุด โดยช่างจะรักษาขนาดความกว้าง ยาว และสูงของอาคารตามเดิม เช่น อุโบสถวัดถนนหัก อุโบสถวัดบ้านสนวนใน แต่บางหลังมีการต่อเสาให้สูง และเปลี่ยนแปลงรูปทรงของหลังคา เช่น อุโบสถวัดโค่น อุโบสถวัดบ้านสนวนนอก หรือคงความสูงของเสา แต่เปลี่ยนแปลงรูปทรงของหลังคา เช่น อุโบสถวัดบ้านแสงทอง ซึ่งการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงนี้มักเป็นความต้องการของผู้ดูแลรักษาอาคาร หรือไม่ก็เป็นความเห็นของหัวหน้าช่างหรือช่าง ด้วยความประสงค์ให้อาคารดูสูงโปร่งขึ้น

ในการบูรณะมักมีการเปลี่ยนแปลงวัสดุผิวพื้นผิวผนัง ซึ่งต่างจากวัสดุของอาคารก่อนการบูรณะ ซึ่งการพิจารณาเลือกใช้วัสดุใดนั้นจะเป็นความเห็นของหัวหน้าช่าง ผู้รับเหมา หรือความต้องการ

ของผู้ดูแลรักษาอาคาร โดยมีหลักการที่ต้องการความสวยงามและลดปัญหาการดูแลรักษา จะมีเพียงอุโบสถวัดขุนก้องที่การบูรณะยังคงสภาพผนังเดิม แต่ผิวพื้นมีการเปลี่ยนแปลงโดยการปูกระเบื้องดินเผา

อภิปรายผล

จากการศึกษาสภาพการอนุรักษ์อุโบสถสามารถจำแนกสภาพของอุโบสถ (หลังเก่า) ออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่มหนึ่งมีสภาพทรุดโทรมมาก รอวันเสื่อมสภาพ และอีกกลุ่มมีสภาพชำรุดบางส่วน กลุ่มแรกได้ทำพิธีถือนโดยไม่ใช้ประกอบสังฆกรรมแล้ว แต่ใช้เสมีอนห้องเก็บของของวัดร่วมกับพระประธานประจำอุโบสถ (เดิม) นับวันรอการเสื่อมสภาพ โดยผู้ดูแลรักษาหรือชุมชนเห็นว่าอุโบสถ (หลังเก่า) มีขนาดเล็กไม่พอเพียงต่อการใช้สอย จึงสร้างอุโบสถหลังใหม่ที่มีขนาดใหญ่กว่าส่วนใหญ่ลักษณะเป็นแบบอุโบสถภาคกลาง ที่ไม่ได้รับการเอาเอกลักษณ์ภูมิปัญญาอีสานดั้งเดิมของบรรพบุรุษ อีกกลุ่มสภาพอาคารชำรุดบางส่วน บางหลังยังไม่มีการซ่อมแซม แต่ก็ยังใช้ประกอบสังฆกรรม บางวัดเมื่อมีทุนทรัพย์ก็จะสร้างอุโบสถหลังใหม่เช่นเดียวกับกลุ่มแรก หากมีทุนทรัพย์เหลือจากการสร้างอุโบสถหลังใหม่ก็นำมาซ่อมแซมอุโบสถหลังเก่าด้วยช่างท้องถิ่น หรือผู้รับเหมาท้องถิ่นที่ขาดหลักวิชาการอนุรักษ์ บางหลังที่มีผู้นำในการอนุรักษ์เป็นผู้นำทางสังคมหรือการเมือง จะอาศัยผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม จากกรมศิลปากรมาให้คำปรึกษาในการอนุรักษ์

จากการสัมภาษณ์เจาะลึกและการสัมภาษณ์กลุ่ม พบว่า ทุกชุมชนล้วนประเมินคุณค่าของวัดว่ามีคุณค่าทางสังคม มีแรงจูงใจในการอนุรักษ์เพื่อพิทักษ์มรดกทางสังคม และเพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้

ชนรุ่นหลังได้รู้จักและเกิดความภาคภูมิใจ แต่ส่วนหนึ่งจะเห็นว่าต้องควบคู่กับการสร้างอุโบสถหลังใหม่ที่มีขนาดใหญ่โต ลักษณะเป็นแบบอุโบสถภาคกลางเพื่อต้องการแสดงความทันสมัย มีหน้ามีตาเทียบเท่าอุโบสถ (หลังใหญ่โต) ของชุมชนอื่น ๆ ที่ลูกหลานเป็นแรงงานอพยพไปสู่อะเมืองใหญ่หรือเมืองหลวงเคยพบเห็นมาโดยขาดความรู้สึกภาคภูมิใจในเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม สอดคล้องกับแนวคิดของ วิโรฒ ศรีสุโร (2547, หน้า 9) ที่กล่าวถึงมูลเหตุการทำลายอุโบสถ ซึ่งมีเอกลักษณ์ของพื้นที่อีสานอย่างรวดเร็ว เกิดจากเหตุ 5 ประการ ได้แก่ 1) ผู้ดูแลรักษา อันหมายถึงเจ้าอาวาสและกรรมการวัดไม่เข้าใจในคุณค่าและเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสาน 2) เกิดลัทธิเอาอย่าง เมื่อมีเงินก็อยากรื้อแล้วทำให้สวยเหมือนอย่างเมืองหลวง 3) เป็นเพราะต้องการแสดงความศิวิไลซ์ จึงทำให้ใหญ่ และทาสีสันทำให้สวยงามจนดูเกินพอดี 4) มีปมด้อยเพราะสีมอีสานมีขนาดเล็กและไม่สดสวยทันสมัยเหมือนโบสถ์แบบ ก ข ค ที่สร้างจากแบบก่อสร้างมาตรฐานของกรมศาสนา และ 5) เพราะมีเงินมีศรัทธา แต่ขาดปัญญา จึงมองเห็นการลอกเลียนดีกว่าการรักษาเอกลักษณ์ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาแต่ดั้งเดิมจากบรรพบุรุษ ซึ่งถือว่าเป็นการทำลายลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นที่เป็นมรดกตกทอดมาทำลายความรู้สึกถึงความเฉพาะเจาะจงของแต่ละภูมิภาค ด้วยการทำให้ความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมถูกผสมให้กลายเป็นหนึ่งเดียว สอดคล้องกับแนวคิดของ Ando (1998, อ้างถึงใน กิจชัย กิจจรรวนิช, 2546, หน้า 113)

จากการศึกษาสภาพการอนุรักษ์อุโบสถพื้นถิ่นกรณีศึกษา จังหวัดบุรีรัมย์นั้น พบว่ามีกลุ่มบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับสภาพดังกล่าวแบ่งเป็น 5 กลุ่ม

ได้แก่ กลุ่มผู้ดูแลอาคาร กลุ่มผู้นำ กลุ่มชาวบ้าน ในชุมชน กลุ่มผู้รับเหมา กลุ่มนักวิชาการ ซึ่งแต่ละกลุ่มประกอบด้วยบุคคล ดังต่อไปนี้

กลุ่มผู้ดูแลอาคาร ประกอบด้วย เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ และคณะกรรมการวัด โดยกลุ่มบุคคลนี้จะมึบทบาทสำคัญที่ส่งผลต่อการคงอยู่ของอาคารมากที่สุด จะเห็นได้ว่า เจ้าอาวาสบางรูปหรือคณะกรรมการวัดจะเป็นคนในชุมชนที่เคยพบเห็น มีส่วนร่วมสร้าง หรือมีความทรงจำที่ดีเกี่ยวกับอาคาร มักส่งผลต่อเจตนาในการอนุรักษ์ได้

กลุ่มผู้นำ กลุ่มผู้นำตามโครงสร้างสังคม ได้แก่ องค์การปกครองท้องถิ่น ถึงแม้ว่าตามรัฐธรรมนูญแห่งชาติ พ.ศ. 2540 มาตรา 289 ระบุหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น แต่พบปัญหาองค์การปกครองท้องถิ่นส่วนใหญ่มุ่งพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ แหล่งน้ำ สาธารณูปโภค ถนนคอนกรีต ท่อระบายน้ำ ฯลฯ มากกว่าสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม สอดคล้องกับแนวคิดของ สุรสวัสดิ์ดี (มล.) สุขสวัสดิ์ดี (2545, หน้า 68) และอีกกลุ่ม ได้แก่ ผู้นำทางสังคมหรือทางเศรษฐกิจอาจเป็นคนในชุมชนหรือภายนอกชุมชนที่มีบทบาทสำคัญ สร้างความยำเกรงแก่กลุ่มชาวบ้านและกลุ่มผู้ดูแลอาคาร จึงมีบทบาทที่ส่งผลต่อลักษณะทางกายภาพของอาคารที่ได้รับการอนุรักษ์ หากการอนุรักษ์นั้นไม่เป็นไปตามหลักการอนุรักษ์ แต่เป็นไปตามความต้องการของบุคคล ซึ่งกลุ่มผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ (ยกเว้นกลุ่มนักวิชาการ) จะไม่ขัดความประสงค์ ไม่ขวางทางการทำบุญ จึงพลอยอนุโมทนาคล้อยตามไป

กลุ่มชาวบ้านในชุมชน กลุ่มนี้ถือเป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมพื้นที่ที่แท้จริง มีภาระหน้าที่ในการอนุรักษ์สืบสาน และใช้ประโยชน์โดยตรง แต่มักเป็นกลุ่มที่มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น

น้อยที่สุด ยกเว้นชุมชนที่เข้มแข็งที่กลุ่มดูแลอาคาร
กลุ่มผู้นำจะเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน
ร่วมตัดสินใจ โดยขึ้นอยู่กับคนเพียงสามรุ่นที่จะ
รักษามรดกทางวัฒนธรรมนี้ให้เป็นทุนเติมต่อไป
สอดคล้องกับแนวคิดของจักรรด (ม.ร.ว.) จิตรพงศ์
(2548, หน้า 101)

กลุ่มนักวิชาการในท้องถิ่น กลุ่มนี้ถือเป็นกลุ่ม
ที่สำคัญ แต่มักไม่มีโอกาสหรือแสดงบทบาทต่อการ
อนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอย่างจริงจัง ด้วย
เหตุที่นักวิชาการเฉพาะด้านนี้มีจำนวนไม่มาก และ
ไม่ได้กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ที่ชุมชนสามารถเข้าถึง
ได้โดยสะดวก จึงไม่อาจเป็นที่พึ่งทางวิชาการของ
ชุมชนได้ แม้ว่าจะมีหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
ศิลปกรรมท้องถิ่นประจำจังหวัด โดยมีผู้ว่าราชการ
จังหวัดเป็นประธานกรรมการอยู่ในทุกจังหวัด และ
ส่วนหนึ่งของกรรมการจะมีบุคลากรของ
มหาวิทยาลัยราชภัฏในพื้นที่นั้น ๆ ก็ตาม แต่สภาพ
ปัจจุบันการดำเนินการของหน่วยดังกล่าวยังคงมี
บทบาทไม่ชัดเจนต่อการปฏิบัติงานอนุรักษ์อย่าง
เป็นรูปธรรม บางหน่วยงานด้านรณรงค์ เผยแพร่
สร้างความเข้าใจต่อการอนุรักษ์แก่ชุมชน แต่ขาด
การมีส่วนร่วมต่อการอนุรักษ์ด้านการให้คำปรึกษา
จึงเป็นเหตุให้กลุ่มชาวบ้านในชุมชนมีความสัมพันธ์
ที่ห่างเหินกับกลุ่มนักวิชาการในท้องถิ่น

กลุ่มผู้รับเหมา/ช่างก่อสร้าง กลุ่มนี้เป็นกลุ่ม
ผู้ปฏิบัติการทักษะฝีมือ ส่งผลต่อลักษณะทาง
กายภาพของอาคาร แต่บางครั้งกลุ่มเจ้าของอาคาร
ยังให้สิทธิในการตัดสินใจในการรื้อถอน ซ่อมแซม
บูรณะอาคาร การเลือกใช้ระบบโครงสร้างหรือ
วัสดุก่อสร้าง

จากแนวคิดของ อานันท์ ปันยารชุน ที่
กล่าวถึงความสำคัญของประชาชนในพื้นที่ต่อการ
อนุรักษ์ว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทโดยตรงในการที่จะอนุรักษ์

พัฒนา หรือทำลายมรดกนั้น ๆ จึงควรหาแนวทาง
ที่จะพัฒนาประชาชนในพื้นที่นั้น ๆ ไปพร้อมกัน โดย
ต้องมีประชาชนที่มีสำนึกในความพิศชอบ รู้ผิดรู้ถูก
สำนึกแล้วต้องเป็นห่วงเป็นใย รู้ร้อนรู้หนาว ไม่ดูตาย
แล้วต้องมีพันธะที่มุ่งมั่น มีส่วนร่วมในการลงมือ
มีการจัดการที่ดีพอเพียงที่จะประสานการอนุรักษ์
เข้ากับการพัฒนา (กองทุนสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม,
2548) จึงเห็นได้ว่า การสร้างทัศนคติ จิตสำนึก
ในประวัติความเป็นมาของตนเอง ภาคภูมิใจในภูมิ
ปัญญาท้องถิ่น มาตุภูมิที่ส่งผลต่อการสืบสาน
มรดกวัฒนธรรมไปถึงลูกหลานเป็นสิ่งสำคัญ
สอดคล้องกับแนวคิดของ สุรสวัสดิ์ (มส.) สุขสวัสดิ์
(2545, หน้า 70) ที่กล่าวว่า ถ้าท้องถิ่นขาดหายไป
เสียซึ่งความภาคภูมิใจหรือจิตสำนึกเกี่ยวกับ
ประวัติศาสตร์และความมีตัวตน การอนุรักษ์ดัง
กล่าวก็ไม่มีประโยชน์อะไรเลย แต่สภาพการณ์
ปัจจุบันในสังคมชาวอีสาน มรดกวัฒนธรรม
เฉพาะอย่างยิ่งด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ถึงแม้จะ
ถือเป็นหนึ่งในปัจจัย 4 ของมนุษย์แต่ยังขาดการ
สร้างความรู้ความเข้าใจ ถ่ายทอด สักตม
ปัญญาของบรรพบุรุษผู้สร้างสรรค์เป็นความรู้สากล
เผยแพร่ ถ่ายทอดแก่ชนรุ่นหลัง อันจะนำมาซึ่งความ
ภาคภูมิใจในเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสาน
ทั้งในและนอกระบบการศึกษา งานสถาปัตยกรรม
เป็นเรื่องของผู้ใหญ่ โดยเฉพาะกลุ่มช่างหรือเป็น
เรื่องของกลุ่มผู้นำที่ตัดสินใจ เพราะมีเรื่องของ
งบประมาณที่มากมายมาเกี่ยวข้องเสมอ ทำให้เด็ก
เยาวชนหรือชาวบ้านทั่วไปไม่มีโอกาสที่จะเข้าถึงองค์
ความรู้ด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นน้อยมาก (เมื่อมี
โอกาสรับสื่อโดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ผ่านโฆษณา
ละครโทรทัศน์ หรือการเป็นแรงงานอพยพไป
ใหญ่ ได้มีโอกาสพบเห็นกับภาพสถาปัตยกรรมใน
เมืองหลวงเมืองใหญ่ หรือสากลจึงเห็นว่างาม

และได้ชื่อว่าเป็นแบบจากเมืองหลวงเมืองใหญ่ การได้สร้างอุโบสถหลังใหญ่โต รูปแบบมาตรฐาน แสดงความทัดเทียมด้านความเจริญกับบ้านเมือง (ท้องถื่น) อื่น ๆ จึงพอกพูนค่านิยมลักษณะนี้ ทำให้มีความภาคภูมิใจต่ออุโบสถแบบอีสานดั้งเดิมไม่แม้ว่าจะได้รับความรู้ผ่านการอบรมการอนุรักษ์จากนักวิชาการ แต่ก็เป็นการศึกษาแบบผ่านมาแล้ว ผ่านไปหาได้ซึมซับภายในจิตสำนึก ทดแทนทัศนคติที่ตนเองสำนึกหรืออยู่ตั้งแต่เยาว์วัยจนเติบโตใหญ่ จึงเสนอให้การแก้ไขปัญหานี้ผ่านการสร้างความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาแห่งมาตุภูมิ เคารพในความหลากหลายของวัฒนธรรมประจำถิ่น ยอมรับผู้ทรงภูมิปัญญา และต้องส่งเสริมให้ชุมชนบันทึกประวัติศาสตร์ความเป็นมา มรดกวัฒนธรรม และผู้ทรงภูมิปัญญาที่สำคัญของชุมชน นำสู่หลักสูตรท้องถิ่นในระบบการศึกษาที่ว่าด้วยเรื่องสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น โดยให้นายช่าง หรือช่างท้องถิ่นได้มีโอกาสถ่ายทอดและให้นักวิชาการสกัดภูมิปัญญาจากกลุ่มอาคารพื้นถิ่นสู่ความรู้สากลที่เป็นวิทยาศาสตร์ เป็นแบบเรียนหรือหลักสูตรการอบรมให้เรียนรู้ตามอัธยาศัย นำเสนอแก่คนทุกกลุ่มในสังคมชุมชน เนื่องจากหากพินิจดูสาระความรู้ความเข้าใจด้านสถาปัตยกรรมในหลักสูตรประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา เห็นว่ามีสาระในปริมาณไม่มากเมื่อเทียบกับปัจจัย 4 อื่นๆ ทั้งอาหาร ยารักษาโรค (สมุนไพร) เครื่องนุ่งห่ม หรือสาระทางวัฒนธรรมอื่นๆ เช่น ประวัติศาสตร์ ดนตรี นาฏศิลป์ ภาษา ฯลฯ มีเพียงนักศึกษาระดับอุดมศึกษาทางสถาปัตยกรรม กลุ่มเดียวที่เข้าถึงความรู้ แต่ความรู้ด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นก็ยังมีคนน้อยกว่าความรู้สถาปัตยกรรมสากล จึงตั้งข้อสังเกตว่าปัญหาของการค้นหาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยที่ดี หรือการสืบสาน

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอาจเกิดคล้ายคลึงกับปัญหาการอนุรักษ์อุโบสถพื้นถิ่นของชาวอีสาน และข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหานี้ คือ การสร้างความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาแห่งมาตุภูมิ และกระตุ้นให้เข้ามาร่วมเป็นผู้กำหนดเป้าหมายการอนุรักษ์ที่ชัดเจน ซึ่งคำนึงถึงวิถีชีวิตประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน จะได้ตระหนักถึงคุณค่าของอาคาร อันนำมาสู่การร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผนการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์จากอาคารร่วมกันต่อไปจนกลายเป็นการจัดตั้งองค์กรท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา ขยายผลสู่การออกกฎข้อบังคับหรือมาตรการพิทักษ์รักษาที่ส่งผลต่อความสมดุลทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมชุมชน เนื่องจากที่เป็นอยู่ ความเข้าใจของชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์มักเกี่ยวข้องกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ ซึ่งเข้าใจว่าเป็นบทบาทหน้าที่ของกรมศิลปากร ความภาคภูมิใจในมรดกเหล่านั้นมักถูกเคลื่อนย้ายไปเก็บรักษาในพื้นที่ แม้ว่ารัฐธรรมนูญจะระบุให้กรมศิลปากรต้องคืนอำนาจในการดูแลรักษามรดกวัฒนธรรมแก่ท้องถิ่นก็ตาม ซึ่งปัจจุบันยังมีสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม โดยการประกาศใช้แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม พ.ศ. 2530 ผ่านทางหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศ เป็นหน่วยงานในพื้นที่ที่มีภารกิจในการพัฒนาท้องถิ่นโดย อาศัยความใกล้ชิดกับท้องถิ่น จึงเป็นหน่วยงานที่จะดูแลรักษามรดกวัฒนธรรมแก่ท้องถิ่น ซึ่งแนวความคิดตั้งองค์กรท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาที่กล่าวมาข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดของ สุรสวัสดิ์ (ม.ล.) สุขสวัสดิ์ (2545, หน้า 68) ที่เห็นว่าหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น ควรลงมาศึกษา

ค้นคว้าและประสานกับท้องถิ่นร่วมกันกำหนดเขต
สงวนรักษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและสภาพภูมิทัศน์
แวดล้อมโดยถ้วน เนื่องจากการอนุรักษ์อาคารตั้ง
กล่าวมีการดำเนินงานลักษณะร่วมกันของสหสาขา
วิชา ได้แก่ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ภูมิสถาปัตยกรรม
สังคมวิทยา มานุษยวิทยา การเมืองการปกครอง
ท้องถิ่น และกฎหมาย โดยเห็นว่า ในระดับปฏิบัติ
การมีความไม่คล่องตัวต่อเนื่อง เนื่องจาก
มหาวิทยาลัยราชภัฏหรือโรงเรียนประจำจังหวัด
บางแห่งล้วนมีภารกิจหลัก จึงเสนอให้มีการ
กระจายภารกิจในการรวบรวมและศึกษาข้อมูล
ระดับหนึ่งไปยังสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นที่มีการ
เรียนการสอนด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอยู่แล้ว โดย
สร้างเครือข่ายความร่วมมือกันระหว่างสถาบันการ
ศึกษาในท้องถิ่น และมีหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
ศิลปกรรมท้องถิ่นเป็นผู้ควบคุมโครงการ ให้กรม
ศิลปากรทำหน้าที่สนับสนุนข้อมูลทางประวัติศาสตร์
และโบราณคดี หรือด้านเทคนิคการอนุรักษ์ โดย

กำหนดเป้าหมายการสงวนรักษาที่ชัดเจนจึงจะได้
รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายโดยเฉพาะจากชุมชน
จึงจะเป็นความหวังได้ว่าอุโบสถพื้นถิ่นและ
สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอื่น ๆ จะยังคงอยู่ท่ามกลาง
วิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น โดยกำหนดขอบเขต
อายุและการใช้ประโยชน์ในวิถีชีวิตของอาคารให้
ชัดเจนเพื่อกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ได้อย่างสมดุล

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต
สามารถศึกษาในประเด็นดังต่อไปนี้

1. กระบวนการอนุรักษ์อุโบสถพื้นถิ่นแบบ
ชุมชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษา
2. การจัดการองค์ความรู้ของช่างก่อสร้าง
พื้นบ้าน กรณีศึกษา อุโบสถพื้นถิ่น
3. แนวทางการอนุรักษ์อุโบสถพื้นถิ่น
4. สภาพการอนุรักษ์อุโบสถพื้นถิ่นที่สำคัญ
ทุกอำเภอในจังหวัดบุรีรัมย์

บรรณานุกรม

กองทุนสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม. (2548 มีนาคม, 18). ปาฐกถาของอานันท์ ปันยารชุน. [Online]

<http://www.tei.or.th/cef/aboutus/abouts.html>.

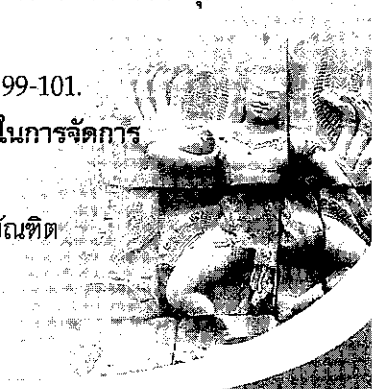
กิจชัย จิตขจรวานิช. (2546). ว่าด้วยความร่วมสมัย. วารสารหน้าจั่ว, (19), หน้า 109-114.

จิราภรณ์ อรัณยะนาค. (2547). การดูแลรักษาทรัพย์สินทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: เอกสารการประชุม
ทางวิชาการ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร.

จักรกรร (ม.ร.ว.) จิตรพงษ์. (2548). สัมภาษณ์. วารสารอาษา, (02 :48-03:48), หน้า 99-101.

จำเนียร วรรัตน์ชัยพันธ์และคณะ. (2548). การกระจายอำนาจโอกาสและช่องว่างในการจัดการ
สิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น. [Online].<http://www.oepg.go.th/>.

दनัย นิลสกุล. (2546). การอนุรักษ์ตึกดินในอีสานใต้. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- .(2548) โบสถ์ดินดิบ วัดบ้านสนวนใน. วารสารสัปดาห์วิทยาศาสตร์. 20(2), 97-102.
- ปิ่นรัชฎ์ กาญจนรัชฎีและคณะ. (2542). โครงการอนุรักษ์พัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- .(2542). แนวคิดในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในสหรัฐอเมริกา. การอนุรักษ์ศิลปะสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามฯ หน้า 3-66-3-75.
- ยงอนิษฐ์ พิมพ์เสถียร. (2544). สัมภาษณ์. วารสารอาษา. (02 :44), หน้า 40-41.
- .(2544). พื้นที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเมืองเก่าภูเก็ต. วารสารอาษา. (02 :44), หน้า 21-25.
- เร่งพื้นสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม วางแผนจัดการก่อนเสียหายหมดถึงชุมชนร่วมรักษาสมบัติชาติ. (2548,กุมภาพันธ์ 11). ไทยรัฐ, หน้า 15.
- วัทัญญ ณ ถกลาง. (2544). สัมภาษณ์. วารสารอาษา. (02 :44), หน้า 36-37.
- วิเชียร สุวรรณรัตน์. (2544). คดีการสร้างพระอุโบสถในประเทศไทย. วารสารวิชาการสถาปัตยกรรมปริทัศน์. (3), หน้า 47-59.
- วิโรฒ ศรีสุโร. (2547). วิฤตสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในดินแดนอีสาน. วารสารอีสานศึกษา, 2(5 ต.ค.- ธ.ค.), หน้า 9-15
- .(ม.ป.ป.). สิมอีสาน. ขอนแก่น: มูลนิธิโตโยต้า.
- วิทยาลัยครูบุรีรัมย์. (ม.ป.ท.). สถาปัตยกรรมท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์. บุรีรัมย์: เรวัตการพิมพ์.
- วิภาดา ขาตินันท์.(2538). แนวทางการอนุรักษ์อาคารพักอาศัยที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก ในช่วงรัชกาลที่ 5-7 :กรณีศึกษาบ้านมนังคศิลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีรพันธุ์ ชินวัตร. (2547). คิดตั้ง ๆ : ใครว่า “เก่า” อยู่กับ “ใหม่” ไม่ได้ ? วารสารอาษา, (02 :47 - 03 :47), หน้า 102 - 105.
- สมใจ นิมเล็ก. (2547). อุโบสถสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- สิทธิพร ภิรมย์รื่น. (2547). การอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม: แนวคิด หลักการและผลการปฏิบัติ. วารสารหน้าจั่ว, (20), หน้า 40-56.
- สุรสวัสดิ์ (มล.) สุขสวัสดิ์. (2545). การศึกษาเปรียบเทียบแนวทางการอนุรักษ์เรือนไม้พื้นถิ่นภาคเหนือของไทยกับญี่ปุ่น. วารสารอาษา, (06 :45 - 07 :45), หน้า 67-73.
- สำนักงานจังหวัดภูเก็ต. (2548 มีนาคม, 2). โครงการปรับปรุงย่านเมืองเก่าถนนถกลาง. [Online] http://www.phuketcity.go.th/html/oldphuket/pm_sino.html.
- อรศิริ ปาณินท์. (2541). ศักยภาพในการคงอยู่ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น. วารสารสาธิตสถาปัตยกรรมศาสตร์สถาปัตยกรรม. (02 :41), หน้า 22-39.
- อรศิริ ปาณินท์. (2529). การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อม. วารสารหน้าจั่ว, (3), หน้า 63-78.

